

Румен ЯНКОВ (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”, България)

НАГЛАСИТЕ ЗА ПРЕДСТОЯЩИТЕ ПАРЛАМЕНТАРНИ ИЗБОРИ В БЪЛГАРИЯ (2013 Г.) И ПРОБЛЕМИТЕ НА РЕГИОНАЛНОТО ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО

THE ATTITUDES TO THE FORTHCOMING PARLIAMENTARY ELECTIONS IN BULGARIA (2013) AND THE PROBLEMS OF THE REGIONAL REPRESENTATION

Bulgaria's electoral system is proportional on national level. The final distribution of the mandates at regional level violates proportionality, does not conform to the vote for the parties in the constituencies and hinders forecasting the results in territorial aspect.

Keywords: elections, electoral geography, electoral zoning.

Избирателната система в България залага като водещо изискване пропорционалността в парламентарното представителство, като тя се прокарва пълно само на национално ниво. Прилаганата система е справедлива по отношение на партиите участници, но не и по отношение на избирателните райони. На последните се разпределят мандати от общия брой (240) в зависимост от броя на населението. Партиите, прехвърлили изборния праг от 4% от действителните гласове от страната и чужбина, получават съответен брой депутатски места. Регистрираните регионални кандидатски листи са механизъм за разпределяне на получените от партиите места по райони, без това да зависи пряко от получените в тях гласове и съотношението с гласовете за другите партии. Използваната методика реализира националната пропорционалност на представителството за сметка на пропорционалността на регионално ниво. Крайният резултат по избирателни райони, т.е. броят на избраните по партийни листи, съвсем не е пропорционален на подадените гласове за партиите в съответните райони и затова не е нито еднозначен, нито съпоставим. Неизбежните изкривявания или аномалиите при този подход са търпими в страна със силно централизирано управление, но не осигуряват адекватно регионално партийно-политическо представителство и периодично актуализират въпроса за усъвършенстването на изборното законодателство на страната, в т.ч. оптимизиране на изборното райониране.

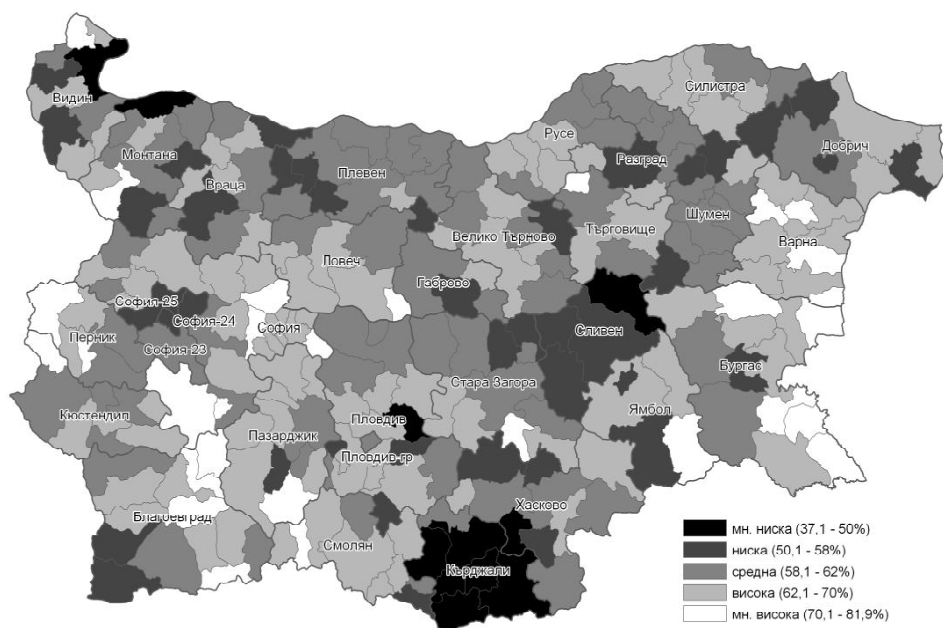
Възможен принос на всяко електорално-географско изследване е прогнозирането на резултатите в регионален аспект. Един от отправните пунктове е партийно-политическата аритметика от парламентарните избори през 2009 г. Да припомним някои от количествените им параметри:

- избирателната активност беше 60,2% – както обикновено, доста по-висока в сравнение с президентски избори (напр., през 2006 г. и 2011 г.), но не и изключителна като се има предвид активността на предходните парламентарни избори – 66,0% през 2001 г. и 55,8% през 2007 г.;

- с мажоритарен вот бяха избрани 31 народни представители – по един от всеки избирателен район, с пропорционален вот – останалите 209 народни представители;

- в парламента влязоха 6 партии и коалиции (от 18); те общо събраха 92,12% от гласовете и съответно, участваха в разпределението на 209-те мандата.

Фиг. 1. Парламентарни избори – 2009. Избирателна активност по общини

* за гр. София – избирателни райони

Предстоящите през 2013 г. парламентарни избори отново ще се проведат изцяло по пропорционалната система. Затова в симуляционният модел разпределението на всичките 240 места в парламента предполага запазено съотношение по избирателни райони между прогнозните гласове за 2013 г. и тези от

2009 г., но само при пропорционалния вот. Нов момент е проведеното през 2011 г. преброяване на населението в България. Принципно изискване е единна норма на представителство в парламента на многомандатните избирателни райони съобразно броя на населението им. През 2009 г. броят на пропорционалните мандатите беше изчислен по данни от преброяването през 2001 г. Намаляването на броя на населението се комбинира с по-нататъшна концентрация в големите градове и води до нарастване на електоралната тежест на съответните избирателни райони. Като се спазят изискванията на изчислителната процедура, настъпват разместванията, представени в табл. 1.

Табл. 1. Брой на мандатите по многомандатни избирателни райони (МИР)

№	МИР	2005 г.	2009 г.*	2013 г.**	Промяна (2009-13)
1	Благоевград	10	10	11	+1
2	Бургас	13	12	14	+2
3	Варна	14	13	16	+3
4	Велико Търново	9	9	8	-1
5	Видин	4	4	3	-1
6	Враца	7	7	6	-1
7	Габрово	4	5	4	-1
8	Добрич	7	7	6	-1
9	Кърджали	5	5	5	0
10	Кюстендил	5	5	4	-1
11	Ловеч	5	5	5	0
12	Монтана	6	6	5	-1
13	Пазарджик	9	9	9	0
14	Перник	5	5	4	-1
15	Плевен	10	10	9	-1
16	Гр. Пловдив	10	10	11	+1
17	Пловдив (област)	11	11	11	0
18	Разград	5	5	4	-1
19	Русе	8	8	8	0
20	Силистра	4	5	4	-1
21	Сливен	7	7	6	-1
22	Смолян	4	5	4	-1
23	Гр. София (ИР 23)	13	12	16	+4
24	Гр. София (ИР 24)	11	11	12	+1
25	Гр. София (ИР 25)	12	11	14	+3
26	София (област)	8	8	8	0
27	Стара Загора	11	11	11	0
28	Търговище	4	5	4	-1
29	Хасково	8	8	8	0
30	Шумен	6	6	6	0
31	Ямбол	5	5	4	-1
	общо		240	240	0

* в т.ч. по един мажоритарен;

** при единна норма на представителство: население 30,7 хил. д. (2011 г.)/1 мандат

Промяната заслужава по-задълбочено внимание предвид демографските, социално-икономическите и вътрешнополитическите процеси в страната. Вижда се, че избирателните райони на четирите най-големи градове (2, 3, 16, 23, 24, 25-ти) ще увеличат представителството си с 14 места – до общо 73 или 30% от местата в народното събрание. Два от районите – Варна и София – 23, – ще изпратят по 16 депутати. Освен тях, нарастване има само в Благоевград (ИР1). Почти половината от избирателните райони ще намалят представителите си с по един като във Видин ще се стигне до законово регламентирания минимум от 3 мандата в избирателен район.

Резултатът от преизчисляването на разпределението на мандатите между партиите според получените гласове от пропорционалния вот на изборите през 2009 г. е представен в табл. 2.

Табл. 2. Разпределение на мандатите между партиите/коалициите при реален (смесен) и хипотетичен (чист пропорционален) вот

Партия/коалиция	Действителни мандати	Хипотетични мандати
ГЕРБ	116	103
Коалиция за България	40	46
ДПС	38	38
Атака	21	24
Синята коалиция	15	18
РЗС	10	11

При пропорционалния вот бяха подадени 4226,2 хил. действителни гласове, 3,6% от които от секции в чужбина, основно в Турция. Въпреки създаването се усещане за активизация на избирателите, този брой е най-ниският на парламентарни избори през последните две десетилетия, с изключение на изборите през 2005 г. Изборният праг от 4% от действителните гласове е малко над 169 хил. гласа.

С приближаването на поредните парламентарни избори нараства необходимостта, а и възможността, от прогнозиране на резултатите. Важен ориентир на национално ниво дават социологическите проучвания на политическите симпатии на българските избиратели. Тук се спираме на оповестените резултати от няколко проучвания на Националния център за изучаване на общественото мнение (НЦИОМ) през втората половина на 2012 г. Забележителното е, че те отбелязват малки колебания при по-големите или вече утвърдени партии, т.е. маркират относителна стабилност на обществено-политическите нагласи. Близки резултати показват проучванията и на други агенции. Вместо механично осредняване, като база за развитие на прогнозата приемаме данните на НЦИОМ от ноември 2012 г. Според тях ГЕРБ може да разчита на електоралната подкрепа на 24,5% от анкетираните, БСП – на 19%, ДПС – на 6,4%, „Атака” –

на 3%, партиите от б. „Синя коалиция” – на общо 3,6% и нововъзникналата „България на гражданите” – на 6,2%. За другите партии биха гласували 5,1% от избирателите, а 32,2% заявяват, че няма да гласуват (*News.bg от 18.12.2012 – „Над 5 партии в следващия парламент”*).

Ако тези намерения поне по отношение на пропорциите в партийната подкрепа бъдат реализирани като избран вота, депутати ще могат да излъчат 6 партии и коалиции – ГЕРБ, БСП („Коалиция за България”), ДПС, „България на гражданите”, „Синята коалиция” (при коалиционно явяване) и „Атака” (табл. 3). Те ще получат общо около 92% от гласовете, т.е. колкото и 6-те участници прескочили „барьерата” през 2009 г. Коригиращият коефициент до 100% (K_1) при заявеното неучастие е 1,47.

Табл. 3. Дял от действителните гласове (%)

Партия/коалиция	2009 г.	2013 г.*	K_2 **
ГЕРБ	39,7	36,1	0,91
БСП	17,7	28,0	1,58
ДПС	14,4	9,4	0,65
Атака	9,4	4,4	0,47
Синята коалиция	6,8	5,4	0,78
РЗС	4,1	...	...
България на гражданите	-	9,2	-
други партии	7,9	7,5	...
	100	100	

* според социологическото проучване;

** K_2 съотношение между дяловете от 2013 и 2009 г.

Трети коригиращ коефициент (K_3) е въведен заради промяната на броя на избирателите между изборите. Представлява съотношение между броя им към края на 2011 г. според последните таблици на ЕСГРАОН (ГД “ГРАО” – Таблица на българските граждани) и броя по избирателните списъци от последните парламентарни избори. За страната разликата е несъществена (– 10 хил. избиратели), но в избирателните райони K_3 варира от 0,96 за Видин до 1,11 за Кърджали и 1.03 в столичните 23-ти и 24-ти район. Завишението е изкуствено и се дължи на високия дял на избиратели, изявили желание да гласуват в чужбина, съотв., заличаването на част от избирателите от списъците на района според изискванията на Закона за избиране на народни представители. Основният „износ” на избирателна активност е към Турция. За София вероятната причина е високият брой на избирателите, които през 2009 г. са подали заявления за гласуване на друго място.

За прогнозиране на резултатите се предполагат редица важни условия: броят на избирателите няма да се промени до изборите през 2013 г.; действителните гласове ще съставляват същия дял от избирателите в страната и

районите, т.е. избирателната активност и делът на недействителните гласове няма да се различават от тези през 2009 г.; от чужбина ще постъпи близък до вече отчетения брой гласове за отделните партии и т.н.

Очакваният брой действителни гласове по райони при горните хипотези е произведение от действителните гласове от 2009 г. и K_3 . Прогнозните гласове за всяка от партиите във всеки един район е равен на броя на гласовете от 2009 г. умножен по K_2 и K_3 . Като се отчетат и „константните” гласове от чужбина (останалите гласове от чужбина се приписват на новата формация), то на национално ниво разпределението на мандатите би било следното: ГЕРБ – 93, БСП – 72, ДПС – 27, България на гражданите (БГ)– 23, Синята коалиция (СК) – 14 и Атака – 11 мандата.

Следващите две стъпки в методиката на ЦИК разпределят и преразпределят спечелените от партиите места по избирателни райони, така че партиите да получат определения си брой депутати, а районите да останат с толкова мандати, колкото е предвидено. Гласовете от чужбина не се отчитат. Действителните гласове за партия „х” в страната се делят на получените ѝ мандати. След това действителните гласове, получени от „х”, се разделят на полученото число. Партията получава толкова мандати в избирателния район, колкото е цялата част от частното. Оставащите мандати до предварително определения брой се допълват в тези райони, в които дробният остатък е най-голям.

Табл. 4. Хипотетично разпределение на мандатите на партиите по райони (втора стъпка)

МИР	ГЕРБ	БСП	ДПС	БГ	СК	Атака	Общо
1.	4	2	2	1	1		10
2.	5	3	2	1	1	1	13
3.	7	4	1	2	1	1	16
4.	4	2	1	1	1	1	10
5.	1	1					2
6.	2	2		1			5
7.	2	1					3
8.	2	2	1	1		1	7
9.	1	1	5	1			8
10.	2	2		1			5
11.	2	2					4
12.	2	2					4
13.	4	3	1	1	1	1	11
14.	2	2					4
15.	3	3	1	1	1	1	10
16.	5	3	1	1	1		11
17.	4	4	1	1	1	1	12
18.	1	1	2	1			5
19.	3	2	1	1		1	8

20.	1	1	2				4
21.	2	2		1			5
22.	1	2	1				4
23.	6	4		1	2		13
24.	5	3		1	2		11
25.	6	4		1	1		12
26.	3	3		1		1	8
27.	5	4		1	1	1	12
28.	1	1	2				4
29.	3	2	1	1		1	8
30.	2	2	2	1			7
31.	2	2					4
общо	93	72	27	23	14	11	240

В случая, десет от избирателните райони имат броя на мандатите, равен на предварително определения. Те не участват в по-нататъшно преразпределение. В останалите райони се стига до изравняване чрез трета стъпка от изчислителната процедура. От участниците се изваждат или добавят мандати (не гласове!), според избирателната им тежест (действителни гласове/мандати), с което завършва определянето на мандатите по райони.

Дори и без допълнителния ефект от преразпределението, в трета стъпка са налице съществени диспропорции в регионалния вот. При това в примера (табл. 5) се абстрахираме от регионалното представяне на партиите, които остават под националния изборен праг за влизане в народното събрание и ролята на избирателната активност. Ще използваме примерното разпределение на действителните гласове и мандатите получени от партиите и коалициите в десетте района с постигнато окончателно разпределение още при т. нар. втора стъпка.

Табл. 5. Избирателна тежест на мандатите през 2013 г. – действителни гласове за един мандат (прогнозни резултати)

МИР	ГЕРБ	БСП	ДПС	БГ	СК	Атака
Варна	15186	16554	15404	11858	12084	16146
Перник	13740	12669	(616)	(6673)	(3538)	(2288)
Гр. Пловдив	16315	16910	6180	16822	13006	(5504)
Русе	16722	15910	12120	12026	(5094)	7619
Силистра	21516	17416	9972	(7135)	(845)	(3130)
Смолян	21832	12929	10528	(6283)	(1844)	(1349)
София	17471	16096	(4516)	12183	(4998)	6970
Търговище	17015	19486	10647	(6954)	(1121)	(2868)
Хасково	17328	19651	14812	12981	(3991)	7232
Ямбол	12550	13929	(1405)	(6449)	(2210)	(4390)

* в скоби – прогнозни гласове в райони без мандат

В табл. 6 са представени резултатите от окончателното разпределение на мандатите в същите десет избирателни района според пропорционалния вот през 2009 г. Сравнението показват различие над три пъти в избирателната тежест. Несъответствията са твърде големи, както по отношение на тежестта на мандатите на партиите в един район, така и гласовете, които носят един мандат на отделна партия в избирателните райони.

Табл. 6. Избирателна тежест на мандатите при Парламентарни избори – 2009 (пропорционални мандати) – действителни гласове за един мандат

МИР	ГЕРБ	БСП	ДПС	РЗС	СК	Атака
Варна	16873	21138	23835	(8104)	(15551)	17262
Перник	15683	16618	(979)	7006	(4677)	(5026)
гр. Пловдив	17789	15893	(9385)	(10753)	16425	11549
Русе	18577	20313	9376	(4501)	(6554)	16290
Сицистра	23595	10974	15229	(1687)	(1073)	(6605)
Смолян	24658	16782	8280	(2318)	(2412)	(2933)
София	19818	15738	7134	(2738)	(6566)	15215
Търговище	18759	12345	16349	(1168)	(1432)	(6086)
Хасково	19235	25069	11449	(4670)	(5131)	15450
Ямбол	14247	18172	(2221)	(2832)	(2906)	9591

* в скоби – получени гласове в райони без мандат

Посочените проблеми са неотстраними при сега действащата законова регламентация на парламентарните избори и изборното райониране. Едно от възможните решения е уедряването на избирателните райони и регионални пропорционални листи, при което всеки район избира плаваща квота (в зависимост от броя на населението) от общия брой депутати без изборен праг. Възможни са и други варианти за постигане на по-добра регионална представителност и връзка избиратели-депутати.

ЛИТЕРАТУРА

Гаврилов, Л., С. Манов. Към ново изборно законодателство. Ч. II: Изборна география. – Общество и право, 8/2010.

Закон за избиране на народни представители, ДВ, бр. 37/13 апр. 2001.

Изборен кодекс, ДВ, бр. 9/28 ян. 2011.

Методика за определяне на резултатите от гласуването за народни представители, ДВ, бр. 34/8 май 2009.

Портал за избори в Република България (<http://portal.cik.bg/>) – Резултати от избори за народни представители 2009.

Русев, М., П. Владимирова. Електорална география на България. С., 2010.

Янков, Р. Електорална география на България. Емпиричен увод. В. Търново, 2009.